

Obsah

Předmluva autora	9
Slovo recenzenta	10
Slovo nakladatele.....	10
1. ÚVOD DO LÉKAŘSKÉ MIKROBIOLOGIE	11
1.1 Předmět lékařské mikrobiologie	13
1.2 Přehled mikrobiálních agens	13
1.3 Historie nauky o infekcích	13
1.4 Význačné postavy naší mikrobiologie	14
1.5 Nositelé Nobelovy ceny v mikrobiologii a v příbuzných oborech	16
2. ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI BAKTERIÍ	19
2.1 Taxonomie bakterií	21
2.2 Velikost, tvar a uspořádání bakterií	22
2.3 Barvitelnost dle Grama	24
2.4 Stavba bakteriální buňky	25
2.4.1 Cytoplasmatická membrána	25
2.4.2 Buněčná stěna.....	26
2.4.3 Extracelulární polymery	27
2.4.4 Bakteriální bičíky	27
2.4.5 Pili (fimbrie).....	28
2.4.6 Cytoplasma a struktury v ní uložené	28
2.4.7 Bakteriální spory	29
2.5 Metabolismus bakterií.....	30
2.5.1 Funkce enzymů	30
2.5.2 Inhibitory enzymů	30
2.5.3 Využití bakteriálních enzymů.....	31
2.5.4 Zdroje energie a uhlíku pro mikrobiální buňku	31
2.5.5 Metabolické procesy, při nichž se uvolňuje energie	31
2.5.5.1 Fermentace	31
2.5.5.2 Respirace.....	32
2.5.5.3 Mikroorganismy neschopné získávat samy energii	32
2.5.5.4 Rozdělení mikrobů podle vztahu ke kyslíku	32
2.5.6 Biosyntéza	33
2.5.7 Význam metabolismu mikrobů	34
2.5.8 Hniloba a tlení	34
2.6 Růst a množení bakterií	34
2.6.1. Bakteriální růstový cyklus	35
2.6.1.1 Replikace DNA	35
2.6.1.2 Úloha cytoplasmatické membrány	35
2.6.1.3 Úloha buněčné stěny	35
2.6.1.4 Generační doba	36
2.6.2 Růstová křivka bakteriální populace	36
2.6.3 Růst bakterií v podobě biofilmu	37
2.6.4 Faktory ovlivňující množení bakterií.....	38
2.6.4.1 Voda	38
2.6.4.2 Teplota	38
2.6.4.3 Hydrostatický tlak	39
2.6.4.4 Osmotický tlak	39
2.6.4.5 Koncentrace vodíkových iontů.....	39
2.6.4.6 Oxidoredukční potenciál	40
2.6.4.7 Záření	40
2.7 Pěstování bakterií.....	40
2.7.1 Historie	40
2.7.2 Podmínky pěstování bakterií in vitro	41
2.7.3 Druhy kultivačních půd	41
2.7.4 Základní půdy	42
2.7.5 Obohacené půdy	42

2.7.6 Selektivní půdy.....	44
2.7.7 Diagnostické půdy.....	44
2.7.8 Selektivně diagnostické půdy	46
2.7.8.1 Selektivně diagnostické půdy pro gramnegativní mikroby.....	46
2.7.8.2 Selektivně diagnostické půdy pro grampozitivní mikroby.....	47
2.7.9 Půdy k anaerobní kultivaci	47
2.7.10 Půdy k antibiotickým zkouškám a ke stanovení účinných látek	47
2.7.11 Půdy k uchovávání kultur	47
2.7.12 Půdy transportní.....	48
2.8. Bakteriální genetika	48
2.8.1. Bakteriální chromosom.....	48
2.8.2 Express genu	49
2.8.3 Mutace a oprava DNA	50
2.8.4 Plasmidy	50
2.8.5 Rekombinace	51
2.8.5.1 Heterologní rekombinace	51
2.8.5.2 Homologní rekombinace	51
2.8.6 Mezibakteriální výměna genetické informace	52
2.8.6.1 Konjugace	52
2.8.6.2 Transformace.....	52
2.8.6.3 Transdukce	53
2.8.7 Genetické inženýrství	53
3. MIKROBY A MAKROORGANISMUS	55
3.1 Infekce a patogenita	57
3.2 Kochovy postuláty	58
3.3 Rozdíl mezi virulencí a patogenitou.....	59
3.4 Složky patogenity.....	61
3.5 Průběh, forma a výsledek infekce	62
3.5.1 Mikrobiální vlivy.....	62
3.5.2. Vlivy ze strany hostitele	62
3.5.3. Vliv prostředí a vstupní brány	63
3.5.4 Průběh a formy infekce.....	63
3.5.4.1 Infekce inaparentní a manifestní.....	63
3.5.4.3 Infekce lokální, systémové a generalizované.....	64
3.5.4.4 Infekce akutní, subakutní a chronické	64
3.5.4.5 Infekce perzistentní a latentní.....	64
3.5.4.6 Další typy infekcí	65
3.5.5 Výsledek infekce	65
4. VROZENÁ ODLONOST PROTI INFEKCI	67
4.1 Obrana proti infekci	69
4.2 Nástroje nespecifické rezistence	69
4.3 Bariéry vůči kolonizaci a penetraci mikrobů.....	69
4.3.1 Kůže	70
4.3.2 Sliznice	70
4.3.3 Normální mikroflóra.....	71
4.3.4 Funkční překážky	71
4.3.5 Specifické způsoby obrany některých sliznic	71
4.3.5.1 Respirační trakt	71
4.3.5.2 Oční spojivka.....	72
4.3.5.3 Zaživací trakt	72
4.3.5.4 Urogenitální trakt	73
4.4 Nástroje nespecifické odolnosti uvnitř organismu	73
4.4.1 Rozpoznávací funkce nástrojů vrozené rezistence	73
4.4.2 Buněčné bariéry.....	75
4.4.2.1 Fagocyty a fagocytóza	75
4.4.2.1.1 Neutrofily	75
4.4.2.1.2 Monocyty a makrofágy	76
4.4.2.1.3 Vlastní fagocytóza	76
4.4.2.2 Další buňky uplatňující se v obraně	77
4.4.2.2.1 NK-buňky.....	78

4.4.2.2.2 Eosinofily	78
4.4.2.2.3 Erytrocyty a krevní destičky	78
4.4.2.3 Anatomické překážky šíření mikrobů v těle	78
4.4.3 Humorální bariéry	79
4.4.3.1 Komplement	79
4.4.3.1.1 Komplementový systém a jeho aktivace	79
4.4.3.1.2 Alternativní dráha	79
4.4.3.1.3 Lektinová dráha	81
4.4.3.1.4 Klasická dráha	81
4.4.3.1.5 Shrnutí významu komplementu v nespecifické rezistenci	82
4.4.3.2 Lysozym	82
4.4.3.3 Bazické polypeptidy	82
4.4.3.4 Interferony	82
4.4.4 Ostatní humorální faktory ovlivňující nespecifickou rezistenci	83
4.4.4.1 Cytokiny	83
4.4.4.2 Proteiny akutní fáze	84
4.4.4.5 Horečka	84
4.4.4.6 Obranné funkce zánětu	85
5. ZÍSKANÁ ODOLNOST PROTI INFEKCI	87
5.1 Základní rysy specifické imunity	89
5.2 Primární a sekundární imunitní reakce	90
5.3 Mikrobiální antigeny	90
5.3.1 Bakteriální antigeny	91
5.3.1.1 Povrchové antigeny bakterií	91
5.3.1.2 Hlavní extracelulární antigeny bakterií	92
5.3.2 Virové antigeny	93
5.3.3 Antigeny hub a parazitů	93
5.4 Buňky účastníci se specifické imunitní reakce	94
5.4.1 Buňky předkládající antigen	95
5.4.2 Buňky B	95
5.4.3 Buňky T	96
5.4.3.1 Receptor T buněk	96
5.4.3.2 Thymová výchova	96
5.4.3.3 T buněčné subpopulace	96
5.4.3.4 Aktivace buněk T	97
5.5 Hlavní histokompatibilní komplex	98
5.6 Solubilní faktory ve specifické imunitní odpovědi	98
5.6.1 Interleukiny	99
5.6.2 Interferony	99
5.6.3 Chemokiny	99
5.6.4 Ostatní cytokiny	100
5.6.5 Přehled působení cytokinů	100
5.7 Protilátky	100
5.7.1 Stavba imunoglobulinů	100
5.7.2 Vlastnosti jednotlivých tříd imunoglobulinů	101
5.7.2.1. Imunoglobulin G	101
5.7.2.2 Imunoglobulin M	102
5.7.2.3 Imunoglobulin A	102
5.7.2.4 Imunoglobulin E	102
5.7.2.5 Imunoglobulin D	102
5.7.3 Průběh tvorby protilátek	103
5.7.4 Reakce protilátek s antigeny in vitro	103
5.7.4.1 Precipitace	104
5.7.4.2 Aglutinace	105
5.7.4.3 Aglutinace na nosičích	105
5.7.4.4 Komplementfixační reakce	106
5.7.4.5 Neutralizace a inhibice biologických vlastností	106
5.7.4.6 Reakce se značenými složkami	106
5.8 Protibakteriální imunita	106
5.8.1 Ochranný význam protilátek u bakteriálních nákaz	107

5.8.1.1 Podpora fagocytózy	107
5.8.1.2 Zábrana adherence.....	107
5.8.1.3 Neutralizace toxinů.....	107
5.8.1.4 Bakteriolýza	107
5.8.2 Ochranný význam buněčné imunity	108
5.8.3 Faktory ovlivňující protibakteriální odolnost	108
5.8.3.1 Genetické a pohlavní faktory v odolnosti	108
5.8.3.2 Věkový faktor v odolnosti	109
5.9 Poruchy odolnosti	109
5.9.1 Stavy snížené odolnosti	109
5.9.1.1 Postižení nespecifické rezistence	110
5.9.1.2 Postižení specifické imunity	110
5.9.2 Alergické reakce	111
5.9.2.1 Přecitlivělost I. typu (anafylaxe a atopie)	111
5.9.2.2 Přecitlivělost II. typu (cytotoxická)	112
5.9.2.3 Přecitlivělost III. typu (Arthusova, z imunokomplexů)	112
5.9.2.4 Přecitlivělost IV. typu (pozdní, zprostředkovaná buňkami)	112
5.9.3 Autoimunita.....	113
6. FAKTORY PATOGENITY A VIRULENCE.....	115
6.1 Přenosnost (kontagiosita)	117
6.2 Invazivita	117
6.2.1 Adherence	117
6.2.1.1 Pili (fimbrie)	118
6.2.1.2 Nefimbiální adhesiny	118
6.2.1.3 Adherence u virů, plísni a parazitů	118
6.2.2 Průnik do vnitřního prostředí	119
6.2.3 Schopnost množit se ve tkáních hostitele	120
6.2.4 Schopnost šířit se organismem	121
6.2.5 Schopnost překonávat obranné mechanismy hostitele	122
6.2.5.1 Schopnost odolávat nástrojům nespecifické rezistence	122
6.2.5.1.1 Schopnost odolávat účinku komplementu	123
6.2.5.1.2 Schopnost odolávat fagocytóze	124
6.2.5.1.3 Interference s funkcí cytokinů	125
6.2.5.2 Schopnost odolávat mechanismům specifické imunity	125
6.2.5.2.1 Skrývání mikroba	126
6.2.5.2.2 Antigenní mimikry'	126
6.2.5.2.3 Ukrývání povrchových antigenů	126
6.2.5.2.4 Navození tolerance	126
6.2.5.2.5 Antigenní proměnlivost	127
6.2.5.2.6 Potlačení imunitní reakce	127
6.2.5.2.7 Vznik perzistentních a latentních infekcí	128
6.3 Toxicita	128
6.3.1 Poškození vzniklá přímým účinkem infekčního agens	128
6.3.1.1 Buněčná smrt	129
6.3.1.2 Metabolická postižení	129
6.3.1.3 Mechanické příčiny	129
6.3.2 Mikrobiální toxiny	129
6.3.2.1 Exotoxiny	130
6.3.2.1.1 Pránikové faktory	130
6.3.2.1.2 Cytolysiny (cytotoxiny, hemolysiny)	130
6.3.2.1.3 Toxiny brzdící syntézu bílkovin	130
6.3.2.1.4 Farmakologicky účinné toxiny	131
6.3.2.1.5 Neurotoxiny	131
6.3.2.1.6 Superantigeny	131
6.3.2.2 Endotoxiny	131
6.3.3 Poškození vzniklá v důsledku obranných reakcí hostitele	132
6.3.3.1 Poškození způsobená zánětlivou reakcí	132
6.3.3.2 Poškození vzniklá v důsledku specifické imunitní reakce	132
7. MIKROBY A PROSTŘEDI	135
7.1 Úvod	137

7.2	Obecné podmínky přežívání a usmrcování mikrobů.....	137
7.2.1	Intenzita, příp. koncentrace antimikrobiálního agens	137
7.2.2	Expoziční doba	137
7.2.3	Výchozí počet mikrobů (tzv. úroveň kontaminace).....	138
7.2.4	Druh a stav mikrobu	138
7.2.5	Ochranný vliv prostředí	138
7.2.6	Teplota	138
7.3	Definice běžně užívaných termínů.....	138
7.4	Vliv teploty na přežívání mikrobů	140
7.4.1	Vliv chladu	140
7.4.2	Vliv zvýšené teploty	140
7.5	Vliv záření	141
7.6	Voda a její dostupnost	142
7.7	Vliv pH	142
7.8	Vliv dalších činitelů zevního prostředí na přežívání mikrobů.....	142
7.9	Ochrana před mikroby	143
8.	STERILIZACE A DEZINFEKCE	145
8.1	Definice	147
8.2	Fyzikální postupy sterilizace a dezinfekce	147
8.2.1	Teplo	147
8.2.1.1	Plamen	147
8.2.1.2	Horký vzduch	148
8.2.1.3	Pára pod tlakem	148
8.2.1.4	Proudící pára	148
8.2.1.5	Var	149
8.2.1.6	Frakcionovaná sterilizace	149
8.2.1.7	Pasteurizace	149
8.2.1.8.	Tyndalizace	149
8.2.2	Záření a vlnění	149
8.2.2.1.	Ultrafialové záření	149
8.2.2.2	Infračervené záření	149
8.2.2.3	Ionizační záření	149
8.2.2.4	Ultrazvuk	150
8.2.3	Plazma	150
8.2.4	Filtrace	150
8.2.5	Úklid a mechanická očista	150
8.3	Chemické postupy sterilizace a dezinfekce	150
8.3.1	Oxidační činidla	153
8.3.1.1	Peroxosloučeniny	153
8.3.1.2	Ozon	153
8.3.1.3	Peroxid vodíku	153
8.3.1.4	Manganistan draselný	153
8.3.1.5	Další peroxidy a persfrany	153
8.3.1.6	Superoxidovaná voda	153
8.3.2	Halogeny	154
8.3.2.1	Chlor a jeho deriváty	154
8.3.2.2	Jodové preparáty	154
8.3.2.3	Deriváty bromu a fluoru	155
8.3.3	Alkylační činidla	155
8.3.3.1	Ethylenoxid	155
8.3.3.2	Formaldehyd	155
8.3.3.3	Glutaraldehyd	155
8.3.3.4	Beta-propiolakton	155
8.3.4	Cyklické sloučeniny	155
8.3.4.1	Fenol a jeho deriváty	155
8.3.4.2	Difenyl	156
8.3.4.3	Trifenylmethanová a akridinová barviva	156
8.3.5	Alkálie a kyseliny	156
8.3.5.1	Alkálie	156
8.3.5.2	Kyseliny	157

8.3.6	Sloučeniny těžkých kovů	157
8.3.6.1	Sloučeniny rtuti	157
8.3.6.2	Sloučeniny stříbra	157
8.3.6.3	Sloučeniny mědi	157
8.3.6.4	Sloučeniny cínu	157
8.3.7	Alkoholy	158
8.3.7.1	Ethanol	158
8.3.7.2	Propanoly	158
8.3.7.3	Triethylenglykol	158
8.3.8	Povrchově aktivní látky	158
8.3.9	Ostatní látky	159
8.3.10	Kombinované přípravky	159
8.4	Kontrola sterilizace a dezinfekce	159
9.	ANTIMIKROBIALNÍ LÁTKY	161
9.1	Definice a historie	163
9.2	Obecné vlastnosti antimikrobiálních léčiv	163
9.2.1	Typ účinku antimikrobiálních látek	163
9.2.2	Mechanismus účinku antimikrobiálních látek	164
9.2.3	Spektrum účinku antimikrobiálních látek	165
9.2.4	Kombinace antimikrobiálních látek	165
9.2.5	Nežádoucí účinky antibiotik	166
9.2.6	Rezistence mikrobů k antimikrobiálním látkám	167
9.2.7	Zásady racionální antibiotické terapie	168
9.2.8	Antibiotická profylaxe	169
9.2.9	Antibiotická střediska	169
9.3	Rozdělení antimikrobiálních látek	170
9.4	Antibakteriální antibiotika a chemoterapeutika	170
9.4.1	Beta-laktamy	170
9.4.1.1	Peniciliny	172
9.4.1.1.1	Acidolabilní peniciliny	172
9.4.1.1.2	Acidostabilní peniciliny	173
9.4.1.1.3	Peniciliny stabilní vůči beta-laktamásám <i>Staphylococcus aureus</i>	173
9.4.1.1.4	Aminopeniciliny	173
9.4.1.1.5	Ureidopeniciliny	173
9.4.1.1.6	Karboxypeniciliny	173
9.4.1.2	Cefalosporiny	174
9.4.1.2.1	Cefalosporiny I. generace	174
9.4.1.2.2	Cefalosporiny II. generace	174
9.4.1.2.3	Cefalosporiny III. generace	174
9.4.1.2.4	Cefalosporiny IV. Generace	174
9.4.1.3	Ostatní beta-laktamy	174
9.4.2	Tetracykliny	175
9.4.3	Aminoglykosidy	175
9.4.4	Makrolidy	176
9.4.5	Linkosamidy	177
9.4.6	Amfenikoly	178
9.4.7	Polypeptidová antibiotika	179
9.4.8	Glykopeptidová antibiotika	179
9.4.9	Ansamycinová antibiotika	179
9.4.10	Sulfonamidy a pyrimidiny	180
9.4.11	Nitroimidazoly a nitrofurany	181
9.4.12	Chinolony	181
9.4.13	Ostatní chemoterapeutika	183
9.4.14	Antibiotika a chemoterapeutika k lokálnímu použití	183
9.4.15	Nově vyvíjená antibiotika	184
9.5	Antifungální léčiva (antimykotika)	184
9.5.1	Imidazolová systémová antimykotika	184
9.5.2	Triazolová systémová antimykotika	185
9.5.3	Polyenová antimykotika	185
9.5.4	Ostatní systémová antimykotika	185

9.5.6 Nespecifická antimykotika k místnímu použití	186
9.6 Protivirová léčiva (antivirotyka, virostatika)	186
9.6.1 Systémová antiherpetika.....	186
9.6.2 Proticytomegalovirová antivirotyka	186
9.6.3 Protichřípková chemoterapeutika	187
9.6.4 Antiretrovirotyka.....	187
9.6.5 Interferony	188
9.6.6 Ostatní systémová antivirotyka	188
9.6.7 Lokální antivirotyka	188
9.7 Antiparazitární léčiva.....	189
9.7.1 Antiprotozoika.....	189
9.7.2 Anthelmintika.....	190
9.6.11 Antiektoparazitika	191
10. IMUNIZACE PROTI INFECTNÍM CHOROBÁM	193
10.1 Imunizace přirozená a umělá, aktivní a pasivní	195
10.2 Umělá imunizace aktivní	195
10.2.1 Toxoidy (anatoxiny).....	195
10.2.1.2 Inaktivované vakciny	196
10.2.1.3 Chemovakciny a rekombinantní vakciny	196
10.2.1.4 Živé oslabené (atenované) vakciny	197
10.2.1.5 Nové typy vakcín	197
10.2.2 Druhy očkování	198
10.2.3 Kontraindikace očkování.....	198
10.3 Umělá pasivní imunizace	198
10.4 Nespecifické posilování imunity	199
11. VÝŠETŘOVACÍ POSTUPY	201
11.1 Obecné schéma mikrobiologické diagnostiky	203
11.2 Přímý průkaz v bakteriologii	203
11.2.1 Mikroskopie	203
11.2.1.1 Nativní preparát.....	203
11.2.1.2 Barvené náčery	203
11.2.2 Izolace bakterií	204
11.2.2.1 Kultivační průkaz	204
11.2.2.2 Pokus na zvířeti	204
11.2.3 Blížeši určení vypěstovaného kmene	205
11.2.4 Zjištování citlivosti na antibiotika	206
11.2.5 Stanovení účinnosti antibakteriálních látek	207
11.2.6 Průkaz bakteriálních složek ve vyšetřovaném vzorku	207
11.2.6.1 Průkaz antigenů	207
11.2.6.2 Průkaz bakteriálního toxinu	208
11.2.6.3 Průkaz dalších produktů bakteriálního metabolismu	208
11.2.6.4 Průkaz bakteriálních nukleových kyselin	208
11.3 Nepřímý průkaz v bakteriologii	209
11.3.1 Precipitace	209
11.3.2 Aglutinace	210
11.3.3 Aghlutinace na nosičích	210
11.3.4 Komplementfixační reakce (KFR)	210
11.3.5 Neutralizační reakce	211
11.3.6 Metody se značenými složkami	211
11.3.6.1 Imunofluorescence	211
11.3.6.2 ELISA	211
11.3.6.3 Western blot	211
11.3.7 Interpretace serologických nálezů	212
12. STRUČNÝ NÁRYS KLINICKÉ MIKROBIOLOGIE	213
12.1 Odběr a zasílání vzorků na mikrobiologické vyšetření	215
12.2 Mikrobiální etiologie nejdůležitějších klinických syndromů	216
12.2.1 Infekce centrálního nervového systému (CNS)	216
12.2.2 Septické stavы.....	217
12.2.3 Infekce horních cest dýchacích a ucha	218
12.2.4 Infekce dolních cest dýchacích a plic	218

12.2.5. Oční infekce	219
12.2.6 Infekce ran, měkkých tkání, kostí a kloubů	221
12.2.6.1 Ranné infekce	221
12.2.6.2 Infekce měkkých tkání	221
12.2.6.3 Arthritisidy	222
12.2.6.4 Osteomyelitidy	222
12.2.7 Kožní infekce	222
12.2.8 Sexuálně přenosné infekce	225
12.2.9 Močové infekce	225
12.2.10 Infekční průjmy	226
12.2.11. Infekce plodu a novorozence	227
12.2.12 Nosokomické infekce	227
12.3 Nárys laboratorního zpracování nejdůležitějších druhů materiálu	228
12.3.1 Zpracování likvoru	228
12.3.2. Krev na hemokultivaci	229
12.3.3. Sputum, bronchoalveolární laváž, tracheální aspirát	229
12.3.4 Výtěk z krku, nosu, ucha	229
12.3.5 Stér ze spojivky	230
12.3.6 Hnis, punktát	230
12.3.7 Materiál z kožních lézí	230
12.3.8 Vzorky z urethry, cervixu, pochvy	230
12.3.9 Moč	230
12.3.10. Stolice	231
Použitá literatura	233
Seznam tabulek uvedených v knize	245
Seznam obrázků uvedených v knize	247
Několik slov závěrem	247